

УДК 792.024:687.16+75.071(477.82)(092)

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2022.spec.09>

В ОЧІКУВАННІ КІНОВИРОБНИЦТВА НА ВОЛИНІ: ВІД ТЕАТРАЛЬНОГО КОСТЮМУ ДО КОСТЮМОВАНОГО ФІЛЬМУ

Федонюк Світлана,*магістерка спеціальності «Аудіовізуальне мистецтво і виробництво»,**аспірантка спеціальності 034 «Культурологія»**Волинського національного університету імені Лесі Українки**ORCID ID: 0000-0002-4421-3310*

Волинь має привабливі локації для кінорежисерів: видатним волинським письменником, заслуженим журналістом України Іваном Корсаком (1946–2017 рр.) нароблено значний літературний матеріал для кіносценаріїв, а місцевою владою створено кінокомісію.

На Волині є великий бізнес, меценати та митці, які мають намір розвивати кіноіндустрію. У цьому питанні зацікавлена Одеська кіностудія та Волинська обласна державна адміністрація, про що стало відомо під час допрем'єрного показу фільму «Чому я живий» у Луцьку.

Якщо кінорежисерство в області таки з'явиться, гостро постане також потреба у фахівцях, задіяних у підготовчому і знімальному періоді, у технічному персоналі та масовці. У статті здійснено аналіз соціокультурного потенціалу Волині в контексті мистецького середовища щодо можливості забезпечення майбутнього кінорежисерства місцевими кадрами. Уявлення про феномен костюма в кінотеатральному мистецтві передбачає його варіативне сприйняття в межах таких наук, як культурологія, філософія, естетика, живопис, герменевтика, театральна справа, етнологія. Через костюм глядач пізнає внутрішній світ героя, його пошуки життєвих сенсів.

У 2021 році юридична особа «Редакція газети “Сім'я і дім. Народна трибуна”», заснована журналістом, видавцем, письменником Іваном Корсаком, здобула грант від Українського культурного фонду на створення сценарію до повнометражного художнього костюмованого фільму «Темниця Ганни Барвінок». Жанр – історичний драматичний трилер, в основі сценарію – роман Івана Корсака «Перстень Ганни Барвінок». Беручи до уваги вкрай малу кількість виробництва дитячих фільмів сучасним українським кінематографом (поодинокі стрічки), а також з огляду на власний досвід наукової роботи зі спеціальності «Аудіовізуальне мистецтво і виробництво» висловлюємо сподівання на екранізацію книги з просвітницькою метою в середовищі не лише глядачів-підлітків, а й широкого загалу дорослої глядацької аудиторії.

Ключові слова: театральний костюм, волинський театр, Ганна Барвінок, Іван Корсак, кінорежисерство на Волині, Наталка Градиська, художник із костюмів, творчість Лесі Українки.

Fedoniuk Svitlana. Awaiting film production in Volyn: from theater costume to costume film

Volyn is predetermined for successful film production: the region has attractive locations for filmmakers, an outstanding Volyn writer; Honored Journalist of Ukraine Ivan Korsak has produced significant literary material for screenplays, and the local authorities have established a film commission.

There is big business in Volyn, patrons and artists who intend to develop the film industry. There are business representatives in Volyn, who intend to develop the film industry in the region. The Odessa Film Studio and the Volyn Regional State Administration are the main interested sides in this issue, which became obvious during the pre-premiere screening of the film “Why I’m Alive” in Lutsk.

If film production appears in the region, then at the same time there will be an urgent need for specialists involved in the preparation and shooting of films, technical staff and the masses. The purpose of our study is to analyze the socio-cultural potential of Volyn in the context of creating the artistic environment providing future film production by local specialists. The phenomenon of costume in the art of cinema involves its variable perception in philosophy, culture study, aesthetics, art, hermeneutics, theater, ethnography, etc. Viewers comprehend the inner world of the main character; his/her search for sense in life, his/her attitudes and relations by contemplating their costumes.

In 2021, the legal entity “The Family and Home Newspaper and The People’s Tribune Newspaper Office”, founded by journalist, publisher and writer Ivan Korsak, received a grant from the Ukrainian Cultural Foundation to create a screenplay for the feature-length costume film “The Secret of Hannah Barvinok”. The genre is a historical dramatic thriller based on Ivan Korsak’s novel “The Ring of Hannah Barvinok”. Taking into account the extremely small number of production of children’s films by modern Ukrainian cinematography (single films), as well as taking into account our own experience of scientific work in the specialty “Audiovisual art and production”, we express our hope for a screen adaptation of the book with an educational purpose among not only teenage viewers, as well as the general adult audience.

Key words: *theatrical costume, Volyn theatrical school, Hannah Barvinok, Ivan Korsak, film production in Volyn, Natalka Hradyska, costume designer, work of Lesya Ukrainka.*

Волинський академічний обласний український музично-драматичний театр імені Т.Г. Шевченка має в репертуарі драму режисерки Світлани Органісти «Лесина містерія». Прем'єра відбулася восени 2021 року, сценограф – Василь Бочкай, балетмейстер – заслужений діяч мистецтв України Володимир Замлинний.

Усі костюми для постановки драми «Лесина містерія» за творами Лесі Українки створила луцька художниця Наталка Градиська. Новизна, розмаїття та характерність акторського вбрання вражали глядачів від першого ряду до «галерки», що підштовхує науковців до культурологічного вивчення костюмного доробку художниці, а також прагнення особистого знайомства з мисткинею.

Наталка Градиська здобула освіту у Львівській національній академії мистецтв, повернулася до Луцька, викладає рисунок, живопис та історію моди на кафедрі дизайну Луцького національного технічного університету [3], шукає нові шляхи в мистецтві, тому й пристала на пропозицію заслуженої артистки України Світлани Органісти створити костюми до вистави «Фрекен Жюлі» за Юханом Августом Стріндбергом.

«Фрекен Жюлі» тривалий час з успіхом іде на малій сцені Волинського академічного обласного українського музично-драматичного театру імені Т.Г. Шевченка. Костюми у виставі співзвучні з епохою Ю. Стріндберга, ідеально «сидять» на обох акторських складах вистави, елегантні. Навіть служниця виглядає так, немов щойно зійшла з полотна Жана-Ет'єна Ліотара «Шоколадниця»: свіжа, накрохмалена, урочиста. У деякому вбранні головної героїні, Фрекен Жюлі, можна просто зі сцени вирушити на сучасний світський захід [4, с. 233–234]. Тому й виникло дослідницьке запитання до художниці з костюмів Наталки Градиської: на які саме джерела вона спиралася для дотримання історичної відповідності фасонів, на основі чого та як розробляла кольорову гаму?

Історичність продиктована уявною мандрівкою до Швеції другої половини XIX століття, адже драматург – швед за походженням. П'єса зацікавила художницю саме через біографію автора. Ю. Стріндберг змінював свої погляди впродовж усього життя, у деяких таких моментах він близький у поглядах для Наталки Градиської. Перечитавши декілька життєписів драматурга, художниця вирішила поринути в час Ю. Стріндберга засобами ілюстрацій та фото [1; 5, с. 1–3].

Якщо п'єса характеризується певним історичним періодом, то, як і кожен фахівець у царині історії культури, костюма та побуту, Наталка Градиська вивчає тодішнє вбрання ґрунтовно, до найдрібніших деталей.

Ю. Стріндберг творив відносно недавно (наприкінці XIX – на початку XX століття), саме це дало поштовх художниці до експерименту з костюмом у нинішньому часі. Працювати з кольоровою гамою їй було дещо складніше, оскільки кожен актор має певні особливості фігури та зовнішності.

Одяг повинен не лише відповідати історичному періоду, статусу героїв, а й личити актрисі чи акторові, органічно вписуватися у сценічний інтер'єр, водночас суттєво вирізняючись на тлі загальної тональності сцени.

Таким чином, художниці потрібно вирішувати декілька завдань одночасно в одному акторському образі.

Театральний костюм несе в собі чимало семантичних навантажень, які глядач свідомо й підсвідомо прочитає під час перегляду спектаклю. Режисерка Світлана Органіста охарактеризувала костюми Наталки Градиської як «вишукані та стильні» [2]. Сама ж художниця про свою працю над драмою «Лесина містерія» скромно розповіла в інтерв'ю авторці статті [1].

На думку Н. Градиської, у питанні втілення задуму немає меж досконалості. Чи все задумане вона втілила? Ні, не все. Щодо мук стосовно нерозкритого задуму, на її переконання, краще шкодувати за тим, що вже зроблено, аніж за тим, чого не зробила. Чи всі стрічки покладено театральними кравцями у «правильний» бік? Наталка Градиська ділиться власним досвідом: «Іноді думки художника та кравця вступають у суперечку». У цих словах – уся художниця як особистість, як мисткиня: вимоглива до себе та колег щодо рівня подачі й виконання роботи, поступально наполеглива у втіленні своїх авторських задумів.

У культурологічних публікаціях, наукових статтях, присвячених режисерській творчості в театрі, украй рідко й фрагментарно подається аналіз ставлення режисерів до проблеми костюма на сцені. Однак саме костюм як засіб художньої виразності створює у глядача перше враження як про героя, так і про виставу загалом.

Під час роботи над виставами Світлани Органісти «Фрекен Жюлі» та «Лесина містерія» відбулася еволюція поглядів на сценічний костюм та світогляду самої Наталки Градиської. Художниця аналізує, що для неї є такі речі, які сприймаються на емоціях, відчуттях. Вони або гучно захоплюють, або ні. Її еволюція поглядів – це коли вона сама захоплена побаченням чи створенням [1].

Уявлення про феномен костюма в кінотеатральному мистецтві передбачає його варіативне сприйняття в межах таких наук, як культурологія, філософія, естетика, живопис, герменевтика, театральна справа, етнографія. Через костюм глядач пізнає внутрішній світ героя, його пошуки життєвих сенсів. Це зумовлює також специфічне віддзеркалення основних цінностей, орієнтацій у зв'язці «режисер – художник із костюмів – глядач».

Із цього приводу перед нами постало запитання: чи цікавиться наш, волинський, театральний глядач роботою художника з костюмів? Чи усвідомлює він роль і значимість костюмів у власному сприйнятті вистави? Це запитання адресуємо й Наталці Градиській. Художниці доводилося чути відгуки, проте кожен розуміє костюм, його естетику на індивідуальному рівні сприйняття. Н. Градиська не замислювалася над тим, чи цікавляться глядачі її працею. Вона просто створює костюми, викладаючись на всі 100% [1].

Наталка Градиська, як мисткиня з академічною освітою, своєю творчістю задля розвитку театральної справи на Волині демонструє прямий зв'язок сценічного костюма із живописом як однією з основ візуального мистецтва. Адже завдяки практиці живопису вона випрацьовує гармонійність у поєднанні кольорів на сцені.

Сценічний костюм – важливий художній елемент вистави, він бере участь у створенні чи відтворенні образу соціального, часового й місцевого середовища, характеризує людські риси, ілюструє стильові й жанрові особливості постановки. Театральний костюм додає глядачеві захоплення акторською грою. Краса й виразність театального костюма народжуються в результаті злиття сценографічного рішення, продиктованого драматургією, та режисерського бачення.

Театральний костюм варто розглядати як самоцінне явище, проте лише у взаємодії з актором. Колір і форма чинять колосальну психологічну дію на людську свідомість, а отже, або підіймають глядача до висот, або опускають до глибин. Допомагаючи митцям глибше та більш об'ємно осмислити й представити роль, у поєднанні з усім сценографічним рішенням (сценічний простір і театральне світло) костюм стає неповторним дивом, залишаючи незабутнє враження як від гри акторів, так і від усієї постановки [1].

Постмодернізм надавав більшого значення зовнішній атрибутиці костюма. Нині ж у театрі більше шукають глибинні смисли, асоціації, внутрішні зв'язки героя зі світом, котрі відображені в зовнішності героя, у його костюмованому образі. Серед глядачів побутує думка: якщо постановка гарна, то актори й оголеними зіграють. Якщо дотримуватися цієї логіки, то з неї постає, що із часом костюми в театрі будуть непотрібні в «постковідному» світі, як і декорації. Адже життя, зокрема й театральне, може перейти в режим онлайн.

Із цього приводу Наталка Градиська зауважує, що актори, звісно, можуть грати й оголеними, коли в людській свідомості через якийсь психологічний катаклізм або внаслідок еволюційного розвитку вимкнеться функція оцінювання. Наприклад, у Нідерландах є практика вистав, де люди на сцені відверто кохаються оголеними. Художниця уявно переносить цю практику в Україну та робить висновок: один глядач назве це огидним, інший – божественним. Божественним через естетику сприйняття досконалості людського тіла, таїнства інтиму. Наталка Градиська риторично роздумує: «Якщо озирнутися довкола та поглянути відверто, то чи наповнимо українську залу глядачами, яким притаманне друге бачення? Тими, хто бачить естетику, а не сором?»

На підтримку цих слів художниця з костюмів цитує фахівчиню-сценографиню Людмилу Ковальчук: «Театральний костюм є “річчю в собі”. Він може бути прекрасно й винахідливо створений, але “оживає” завдяки взаємодії з актором та, відповідно до його психологічного стану, у конкретній сценічній ситуації» [6, с. 233]. На думку Людмили Ковальчук, театральний костюм іноді створює особливе враження, де завдяки фантазії художника кожна річ проживає своє особисте життя, стає дорогоцінною, «квабить до себе, наче коштовний камінь, у гранях якого відбиваються сонячні промені».

Театральний костюм є дзеркалом внутрішнього світу персонажа та водночас частиною загальної картини вистави, у якій глядач бачить і часточку самого себе. Сама ж вистава – це режисюра, актор, декорації, сценічний одяг, бутафорія, костюми, аксесуари, грим, перуки, зачіски, реквізит, театральне світло, мізансцени, вибудовані у формі живих картин, де також діють закони візуальної композиції, музика [6, с. 234–239]. При цьому важливі всі складники. Наприклад, Наталка Градиська радить поглянути на пальці на руці: коли одного немає або ж він не зовсім добре виконує свою функцію, рука функціонує, проте хорошу мелодію зіграти складно. Траплялося таке, що художниця захоплювалася розкішними костюмами у виставі, проте їй хотілося залишити залу через слабку гру акторів. Успіх одного складника не може переkritи слабкість іншого, оскільки кожний впливає на окремі грані людської душі. Усі складники мають перебувати в гармонії. Чи можлива концептуально вдала сценографія без якісних і змістовних костюмів? У цьому питанні простежується тісний взаємозв'язок. Адже якщо

сценографія не дотягує до рівня театрального костюма, то нівелюється враження і від нього самого, і від усієї вистави, на переконання Н. Градиської.

Художниця з висоти свого мистецького й глядацького досвіду вважає, що якщо костюм і сценографія дисонують, то це також впливає на загальне враження від усієї постановки.

Автор статті як дослідниця культури згодна з наведеною думкою Наталки Градиської. Водночас висловимо своє глядацьке враження: костюми до драми «Лесина містерія» – найоригінальніші, які нам довелося бачити на головній театральній сцені Волині.

Після співпраці з театром художниця з костюмів Наталка Градиська наступним щаблем свого мистецького розвитку бачить роботу в кіновиробництві, яке почало розвиватися на Волині зі створенням кінокомісії.

Волинь має привабливі локації для кіновиробників: видатним волинським письменником, заслуженим журналістом України Іваном Корсаком (1946–2017 рр.) нароблено значний літературний матеріал для кіносценаріїв, а місцевою владою створено кінокомісію.

На Волині є великий бізнес, меценати та митці, які мають намір розвивати кіноіндустрію. У цьому питанні зацікавлена Одеська кіностудія та Волинська обласна державна адміністрація, про що стало відомо під час допрем'єрного показу художнього повнометражного фільму «Чому я живий» у Луцьку. Якщо кіновиробництво в області таки з'явиться, гостро постане також потреба у фахівцях, задіяних у підготовчому і знімальному періоді, у технічному персоналі та масовці.

Отже, аналіз сучасного репертуару Волинського академічного обласного українського музично-драматичного театру імені Т.Г. Шевченка, ознайомлення з театральним середовищем дає підставу зробити такий висновок: Волинь має певний кадровий потенціал щодо забезпечення майбутнього кіновиробництва місцевими фахівцями творчих професій. Зокрема, тут є фахівчиня зі створення історичних костюмів.

У 2021 році юридична особа «Редакція газети “Сім'я і дім. Народна трибуна”», заснована в Луцьку Іваном Корсаком, здобула грант від Українського культурного фонду на створення сценарію до повнометражного художнього костюмованого фільму «Таємниця Ганни Барвінок». Жанр – історичний драматичний трилер, в основі сценарію – роман Івана Корсака «Перстень Ганни Барвінок».

Майбутній історичний кінофільм відкриє для широкого кола глядачів ім'я майже забутої української письменниці Ганни Барвінок, її роль у становленні постаті Пантелеймона Куліша та української літератури загалом.

Створення літературного сценарію до кінофільму за зазначеним романом – це перший крок в екранізації великої та багатогранної літературної спадщини видатного волинянина Івана Корсака. Як автор, Іван Феодосійович стверджує новий погляд на проблему функціонування творчої особистості в несприятливих соціально-політичних умовах [7].

Заслужений журналіст України, письменник і видавець Іван Феодосійович Корсак був засновником газет «Народна трибуна», «Сім'я і дім», членом ради Національної спілки письменників України, членом редколегії газети «Літературна Україна». У 2018 році Івана Корсака номінували на здобуття Національної премії України імені Тараса Шевченка (за книги «Борозна у чужому полі», «Вибух у пустелі», «На розстанях долі»), однак серце волинського біографа українського народу не витримало напередодні її присудження, у 2017 році.

Творчість Івана Корсака – невичерпне тематичне й сюжетне джерело для українських культурологів-науковців, кінематографістів, театральних режисерів, художників, художників із костюмів, студентів творчих спеціальностей, театральних студій.

Значну роботу щодо пропагування та просування інтелектуальної спадщини Івана Корсака проводять його син і невістка – Віктор та Леся Корсаки, фундатори Музею сучасного українського мистецтва Корсаків у Луцьку (далі – МСУМК).

МСУМК засновано у 2018 році. За короткий відрізок часу він став одним із найбільших в Україні музеїв національного сучасного мистецтва. Тут зібрано графіку, скульптуру, картини, відеоматеріали, інсталяції від середини ХХ століття до наших днів.

Віктор Корсак визначив місію МСУМК як будівництво музейної інституції найвищого рівня, яка змінює минуле, рефлексує теперішнє та творить майбутнє, що сприятиме розвитку духовності нації та пропагуватиме українське мистецтво у світі.

Широка програма виставкової, науково-дослідницької, освітньої та видавничої діяльності, яку проводить МСУМК, віддзеркалює актуальні процеси в українській культурі, відкриваючи можливості для публічного діалогу та надихаючи митців на нові твори.

Відвідувачі МСУМК мають можливість придбати книги Івана Корсака, більшість із яких є також в електронному та аудіоформаті. Задля вшанування пам'яті письменника було видано книгу спогадів

«Живий Іван Корсак», адже масштаб особистості вимірюється не лише порожнечою після її втрати, а насамперед набутком її добрих справ, якими активно користується суспільство.

Спогади сучасників про Івана Корсака гідні стати документальною основою для українських кінематографістів щодо створення в майбутньому документального аудіовізуального продукту про життя, творчість і внесок письменника в українську сучасну культуру, просвітництво.

У процесі роботи над статтею та під час бесід із сучасниками Івана Корсака щодо його творчого й життєвого шляху нам пощастило натрапити на культурологічну знахідку – рукопис дитячої пригодницької книги луцького письменника Сергія Бортнікова «Пригоди українського школярика». За сюжетом школяр Павлик Костенко подорожує в часі та історичними епохами, де зустрічається з видатними українцями – героями роману Івана Корсака «Імена твої, Україно», зокрема гетьманами Пилипом Орликом, Іваном Виговським, Петром Сагайдачним, полковником Іваном Богуном, ученим Іваном Пулюєм та есперантистом Василем Єрошенком.

Рукопис книги «Пригоди українського школярика» створено в тісній співпраці із самим Іваном Корсаком, ним особисто вчитано та узгоджено. Книга повністю готова до друку, проте не була видана у зв'язку зі смертю автора «Імена твої, Україно» [8].

Про факт існування рукопису підліткового пригодницького роману за мотивами книги Івана Корсака не було відомо ні близькому оточенню письменника, ні його родині. Сергій Бортніков віднайшов рукопис у своєму архіві на прохання авторки статті та дарує його синові Івана Корсака, Віктору Корсаку, з надією на подальше оприлюднення.

Вважаємо віднайдення рукопису Сергія Бортнікова «Пригоди українського школярика» ще одним літературним листом у вінок культурної спадщини видатного волинянина, українського патріота Івана Корсака. Беручи до уваги вкрай малу кількість виробництва дитячих фільмів сучасним українським кінематографом (поодинокі стрічки), а також з огляду на власний досвід наукової роботи зі спеціальності «Аудіовізуальне мистецтво і виробництво» висловлюємо сподівання на екранізацію книги з просвітницькою метою в середовищі не лише глядачів-підлітків, а й широкого загалу дорослої глядацької аудиторії.

Як бачимо з вищевикладеного, усі підстави для висловлених нами у статті сподівань наявні та реальні, навіть у Луцьку, на Волині – малій батьківщині Івана Феодосійовича Корсака.

Література:

1. Федонюк С. «Потреба у славі та оплесках викликає залежність. Не люблю залежностей!» – волинська художниця Наталка Градиська. *Район. Луцьк*. 2021. 10 червня. URL: <https://lutsk.rayon.in.ua/topics/396431-potreba-u-slavita-opleskakh-viklikae-zalezhnist-ne-lyublyu-zalezhnostey-volinska-khudozhnitsya-natalka-gradiska> (дата звернення: 07.01.2022).
2. Коваленко О. Волинська режисерка: «Сильною і водночас слабкою може бути навіть геніальна людина». *Волинь-нова*. 2021. 13 березня. URL: <https://www.volyn.com.ua/news/177067-sylnoiu-i-vodnochas-slabkoiu-mozhe-buty-navit-henialna-liudyna> (дата звернення: 07.01.2022).
3. Барт Р. Система моды. Статьи по семиотике культуры. Москва : Изд-во им. Сабашниковых, 2003. 512 с.
4. Патріс П. Словник театру. Львів, 2006. 640 с.
5. Стріндберг Юхан Август. Біографія. *УкрЛіб: бібліотека української літератури*. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/bio-zl/printit.php?tid=8251> (дата звернення: 07.01.2022).
6. Актуальні проблеми мистецької практики і мистецької науки. Мистецькі обрії. Вип. 3(12–13) / гол. наук. ред. І. Безгін ; Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України. Київ : Музична Україна, 2010. 480 с. URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=11018> (дата звернення: 07.01.2022).
7. Корсак І. Перстень Ганни Барвінок. Київ : Ярославів вал, 2015. 248 с.
8. Корсак І. Імена твої, Україно. Луцьк : Твердиня, 2007. 300 с.